

КУЛЬТУРА И РЕЛИГИЯ

Մատթեոսի աւետարանի հատուածի մը պատմական, մեկնողական եւ տեքստարանական վերլուծութիւն

Տրդատ Ա. Քահանայ Ուզունեան
Պատրիարքութիւն Հայոց Թուրքիոյ (Ստամբուլ, ԹՀ)
duzunyan@gmail.com

Հանգուցարաներ՝ Աստուածաշունչ, Հին Կտակարան, Նոր Կտակարան, Էմմանուէլ, Կոյս, Երրայերէն, Յունարէն, բնագրագիտական, պատմական, մեկնութիւն:

Сторический, интерпретативный и текстуальный анализ одного отрывка из евангелия Матфея
Протоиерей Трдат Узунян
Армянский Патриархат Турции (Стамбул, ТР)
duzunyan@gmail.com

Аннотация. В данной статье предлагается метод комплексного исторического, интерпретативного и текстуального подхода при изучении и анализе библейских текстов. Цель такого подхода - найти ответы на некоторые проблемы, связанные с толкованием Священного Писания, используя различные данные. В представленном здесь случае, я попытался объяснить некоторые нерешенные вопросы, существующие в Евангелии Матфея 1: 23 и в книге Исаии 7: 14б и 8: 8,10, используя упомянутый выше метод.

Ключевые слова: Библия, Ветхий Завет, Новый Завет, Эммануил, Дева, иврит, греческий, текстологический, исторический, комментарий.

Historical, Interpretative and Textual Analysis of a Passage From Matthew's Gospel
Archpriest Drtad Uzunyan
Armenian Patriarchate of Turkey (Istanbul, RT)
duzunyan@gmail.com

Abstract. In this article, we demonstrate a different method to the textual, historical, and interpretive approach, seeking to answer some of the problems of Scripture interpretation using a variety of data. We are trying to explain some of the problems that exist in Matthew 1: 23, Isaiah 7: 14b, and 8: 8,10 through an textual, historical, and interpretive approach.

Keywords: Bible, Old Testament, New Testament, Emmanuel, Virgin, Hebrew, Greek, textual, historical, commentary.

Սուրբ Գրային մեկնութիւնը Աստուածաբանութեան եթէ ոչ ամենագլխաւորը գոնէ գլխաւորագոյն մարզերէն մէկն է: Աստուածաբանութեան մէջ տեղ գտած բոլոր մարզեր հիմնականին մէջ պէտք է ծառայեն Սուրբ Գրային ուղիղ եւ քննարկի մեկնութեան եւ բացատրութեան: Կ'ապրինք այն դարուն մէջ, որ միտքը կը քննէ ու կը հարցնէ: Աստուածաշնչային մարզն ալ ենթակայ է սոյն քննութեան եւ քննադատութեան: Այսօր Աստուածաշնչի մեկնիչը առաւել հարցադրումներու հետ դէմ հանդիման կը կենայ: Ուստի պէտքն ունի առաւել յստակ ու տրամաբանուած բացատրութիւններու եւ համոզիչ վերլուծումներու: Պէտք չէ վախնայ հարցում հարցնել ու այդ հարցումներուն լաւ, ուսումնասիրուած եւ պարփակող պատասխաններ պէտք է գտնէ: Մեր այս աշխատութեամբ մեկնողական ուսումնասիրութեան թէ բնագրագիտական, թէ մեկնողական եւ թէ պատմական մօտեցումներու մեթոտի մը կիրառումը ցոյց տալ ուզելով, վերոյիշեալ առաջադրանքի համար ջանացինք կարճ օրինակ մը տալ,

ուսումնասիրելով Մատթեոս Աւետարանի ամենայայտնի համարներէն մէկը, որ լրումը կը նկատուի Եսայի մարզարէի մարզարեւութեան:

Յիսուս Քրիստոսի կուսական ծննդեան հետ կապուած ամենայայտնի համարն է «*Աիա կոյսն յիսուսն է Եւ մանուէլ*» (Եսայի 7.14բ): Այս համարը որպէս լրում ընդունուած է Մատ. 1.23ի մէջ եւ Քրիստոսի կուսական ծննդեան վարդապետութեան հիմնական համարն է: Բնականաբար ժամանակի մէջ ամենաշատ քննադատուած համարներէն ալ մէկը եղած է: Թէ՛ բնագրագիտական, թէ՛ պատմական եւ թէ՛ մեկնողական տեսակէտէ այս համարը բաւական բացատրութեան կարիքը կը զգայ:

Համարի ուսումնասիրութեան մէջ տարբեր խնդիրներ ձեռք պիտի առնենք, որոնք թէ մեկնաբանութեամբ եւ թէ թարգմանական մարզի մէջ խնդիրներ յարուցած են: Օրինակ. ո՞վ է որ մանուկը Էմմանուէլ կը կոչէ, մարզարեւութեան մէջ յիշուած կոյսը ի՞նչ կը նշանակէ, մարզարեւութիւն-

նը եթէ Յիսուս Քրիստոսի մասին է, ուրեմն ինչո՞ւ ոչ թէ Էմմանուէլ, բայց Յիսուս կոչուած է եւլին: Նաեւ պատմական տեսակետէ ալ շատ քննելու մարգեր կը բացուին մեր առջեւ: Այս աշխատութեան մէջ զանազան ուսումնասիրութիւններով կ'ուզենք օրինակներ ցոյց տալ:

Նախ որպէս բնագրագիտական եւ թարգմանական ուսումնասիրութեան օրինակ, տեսնենք թէ ո՞վ է որ մանուկը պիտի «կոչէ»:

Այս յստակացնելու համար պէտք ունինք քննելու բնագրի տարբերութիւնները: Եսայի 7.14 համարին մէջ եբրայականը¹ եւ Եօթանասնիցը² բոլորովին կը համաձայնին ու Նոր Կտակարանեան³ մէջբերումը բոլորովին համապատասխան է միայն մէկ բառի տարբերութիւնով, որը կը յարուցանէ խնդիրը:

Եբրայերէն *Ալքարայթ*, որուն հիմքն է *քարա* (կոչել), ըստ ձայնաւորի փոփոխման կարելի է մեկնաբանել «կոչեցէ»՝ իզական սեռով կամ՝ «կոչեցես», արական սեռով⁴: Եօթանասնիցը գործածած է *Քալէտէխ*, որ կը թարգմանուի «կոչեցես»⁵:

Իսկ Յունարէն Նոր Կտակարանի բառն է *Քալէտուսին*, որ կը թարգմանուի «կոչեցեն»⁶: Վերջնական յայտնի չընէր թէ ով պիտի կոչէ, սակայն երրորդ անձի վրայ կը թողու կոչելու գործը:

Գրաբարը թէ Եսայիի եւ թէ Մատթէոսի մէջ կը գործածէ «կոչեցեն»⁷ ձեւը:

Այսինքն Եսայիի մէջ եբրայական ձեւը եզակի Գ. դէմք, իզական է. Յունարէնը եզակի Բ. դէմք է, գրաբարը յոգնակի Գ. դէմք է: Բնագրերու առանձին ուսումնասիրութիւն մը վերջնական պատասխան չի տար սակայն մեր առջեւ կը դնէ

մերկայ նկարը: Ուստի քննենք բնագրային իմաստը:

Տեսանք թէ բայը տարբեր տրուած է բոլոր բնագրերու մէջ: Ուրեմն որո՞ւն կը պատկանի կոչել բայը: Մարգարեութեան ենթական Դաւթի Տունն է «...*լուարուք* տուն Դաւթի. Թեթե՛ւ ինչ թուիցի *ձեզ...*» (Ես. 7.13): Ընդգծուած բառերու Եբրայերէնն է *Շիմու* եւ Յունարէնն *Աքրուսայթէ*, որ երկուքն ալ յոգնակի են: Եթէ կոչել բայը կը պատկանի Դաւթի տան՝ ուրեմն պէտք էր նաեւ յոգնակի ու արական ըլլար, սակայն չէ: Նոյնն է պարագան Յունարէնի համար, սակայն այն ալ եզակի է: Ուրեմն չենք կրնար ըսել թէ կոչողը Դաւթի տունն է: Յունարէնի «Կոչեցես»⁸ը անիմաստ կը դարձնէ մարգարեութեան գնացքը, քանի որ Աստուած այստեղ կը խօսի ուղղակի մարգարէին հետ եւ մարգարէին ըսել թէ դուն պիտի կոչես կը փոխէ բոլոր իմաստը: Իսկ Եբրայերէնի «կոչեցէ»ն՝ այսինքն իզական եզակի Գ. դէմքը կը մատնանշէ կոչողը: Այս համարի պարագային կոչսն է, որ պիտի կոչէ: Ինչ որ բաւական տրամաբանական է: Իսկ գրաբարի «կոչեցեն»ը կը մտածենք թէ համարը Նոր Կտակարանի հետ յարմարցնելու խմբագրութիւն մըն է:

Ուստի մենք մեկնութեան համար պիտի նախընտրէինք Եբրայերէնին մօտեցումը:

Աշխարհաբար թարգմանութեանց պարագային Հին Կտակարանի մէջ պիտի առաջարկէինք «Պիտի կոչէ» տարբերակը: Իսկ Նոր Կտակարանի «պիտի կոչեն» ձեւը պէտք է թողուլ Աւետարանիչի մեկնաբանութեան իրաւունքին:

Երբ մենք պատասխան կը գտնենք առաջին հարցումին, ապա կ'անցնինք երկրորդ հարցումին: «Կոչս» եզրը յստակացնելու համար տարբեր մօտեցումի՝ պատմական եւ օրինական քննութեան պէտք ունինք: Նաեւ ուսումնասիրութեան ժամանակ գտնենք տարբեր պարագաներ ալ, որ թէեւ քիչ ազդեցութիւն ունի եզրին քննութեան մէջ, սակայն ժամանակագրական ճշտումներու համար ձեւ մը ցոյց կու տայ:

Այս մարգարեութիւնը տեղի կ'ունենայ Յուդայի Թագաւոր Աքազի ժամանակ, երբ Սուրիոյ Ռասին թագաւորը Իսրայէլի թագաւոր Փակէէի հետ միաբանելով պատերազմի ելաւ Յուդայի դէմ, սակայն չկարողացան գրաւել զայն (Ես. 7.1): Իսկ Աքազ Թագաւոր օգնութիւն խնդրեց Ասորոց Թագաւորէն, որ գալով գրաւեց Դամասկոսը (Դ. Թագ. 16. 7-9): Բաւարար տուեալ ունինք գտնելու համար թուականը: Աքազ Թագաւորը Դաւիթ թագաւորի ցեղէն 9. սերունդն էր, որ թագաւորած էր Ն.Ք. 735-715 թուականներուն⁹: Իսկ

¹ לֵךְ וּנְבֹא עִמָּנוּ אֶתְּךָ בְּן־דָּוִד וְהָיָה הָאֵלֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה וְאַתָּה יֵשׁוּעַ
² ἰδοὺ ἡ **παρθένος** ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν καὶ **καλέσεις** τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.
³ Ἴδοὺ, ἡ **παρθένος** ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ **καλέσουσιν** τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ.
⁴ Սոյն թարգմանութիւնը կը կարծուի որոշ բացատրութեան: Տուեալ ձեւով բային կառոյցը կատարեալ ժամանակ, վավ յաջորդական, բ. դէմք, եզակի, իզական է: Սակայն **թք** բայը որոշ պարագաներու տակ **թարք** ձեւը կը թարգմանուի կատարեալ ժամանակ, Գ. դէմք, եզակի, իզական: Նոյնն է պարագան Բ. Օր. 31.29ի մէջ: Բոլորովին նոյն ձայնաւորներով նոյն բայը կը գտնուի Ծննդ. 16.11 եւ Ես. 60.18ի մէջ, որ Բ. դէմք ըլլալով կը թարգմանուի [1]:
⁵ Հաւանաբար թարգմանիչները բացատրութիւն չեն տեսած սոյն համարի մէջ եւ թարգմանած են սովորական ձեւով: Սակայն Բ. Օր. 31.29ի մէջ գտնուող բառը թարգմանուած է *συναρτήσεται* այսինքն՝ գ. դէմք, եզակի ձեւով:
⁶ Գիտնականներ կան, որոնք կը մտածեն թէ Մատթէոս կրնայ գործածած ըլլալ σ ի որոշ տարբերակ մը: Սակայն աւելի հաւանական կը գտնեն թէ Աւետարանիչը կը նախընտրէ մեկնաբանել բայը, քան թէ բառացի առնել, որպէսզի աւելի յարմար ըլլայ իր փոխանցել ուզած գաղափարին (տես՝ Beale & Carson, էջ՝ 4: Ըստ մեր կարծիքին դժուար է ըսել թէ ազդուած է որեւէ թարգմանութենէ, կամ տարբերակէ, քանի որ հին թարգմանութիւններու մէջ բնաւ յոգնակի Գ. դէմք չկայ:
⁷ Ահա կոչսն յղացի եւ ծնցի որդի, եւ կոչեցեն զանուն նորա Էմմանուէլ:

⁸ LXX Sinaiticusը ունի *καλέσει*, որ կը թարգմանուի «կոչեցէ»: Իսկ Migneի խմբագրած լատիներէնը ունի *Vocabor* որ կը թարգմանուի «կոչեցի»:
⁹ Գիտնականներ մեծ մասամբ կը միաբանին Սողոմոնէ յետոյ իշխող թագաւորներու գահակալման տարիներու կապակցութեամբ: Սողոմոն կ'ընդունուի թէ գահակա-

Փակէէ Իսրայէլի նախավերջին թագաւորն է, որ թագաւորած է Ն.Ք. 742-732¹⁰:

Ուստի մարգարէութեան թուականը Աքազի թագաւորութեան սկիզբը եղող Ն.Ք. 735 ու Փակէէի թագաւորութեան վերջը եղող Ն.Ք. 732 թուականներու միջեւ պէտք է դնել: Ռասին եւ Փակէէ թագաւորներու միաբանելու թուականը կարելի է մտածել Ն.Ք. 736-735 [5, էջ 45]: Նաեւ նկատի առնենք Դամասկոսի անկումը, որ տեղի ունեցաւ Ն.Ք. 732 [2, էջ 125; 6, էջ 122; 7], մարգարէութենէն յետոյ: Բնականաբար գոնէ տարի մը կ'առնէ երկու թագաւորներու միաբանելու եւ պատրաստութիւն տեսնելու ժամանակը: Այս կ'աւելցնենք Ն.Ք. 735ի վրայ եւ կը հասնինք Ն.Ք. 734: Երբ հաշուի կ'առնենք տուեալ պարագաները մարգարէութեան համար ամենահաւանականը կ'երեւին Ն.Ք. 734 կամ աւելի նուազ հաւանականութեամբ Ն.Ք. 733 թուականները:

Իսկ այս մարգարէութեան վայրը շատ յստակ տրուած է: Կը կարդանք հետեւեալը «ի ծայրի ջրնդի աւազանին վերնոյ, ի նանասպարհի ազարակին թափչի» (Ես. 7. 3): Նոյն վայրի մասին նաեւ կը յիշատակուի Գ. Թագ. 18.17 եւ Ես. 36.2 համարներուն մէջ: Բնականաբար քաղաքը Երուսաղէմն է: Հին տեսութիւնը այն եղած է թէ այս տեղը կը գտնուէր այսօրուայ Jaffa Gateի մօտ: Սակայն Է. Վ. Գ. Մասթրըմէն կ'առաջարկէ թէ այս տեղը պէտք է գտնուի Երուսաղէմի հիւսիսային կողմը [8]: Լայն ուսումնասիրութիւն մը առ այժմ չէ կատարուած, ուստի կը բաւարարուինք Մասթրըմէնի առաջարկով:

Քանի յստակացուցինք թուականն ու միջավայրը՝ ուրեմն աւելի յստակ կը դառնայ Կոյսին մասին տուեալները: Մարգարէութեան մայր նպատակն է, յայտնել թէ Յուդան պիտի փրկուի ապագայ յարձակումներէ եւ կը տրուի այդ խոստումը թէ Աստուած է, որ պիտի փրկէ Յուդան (Ես. 7.7): Սակայն պայման մը կայ՝ պէտք է վստահին Անոր: Իսկ Եսայի մարգարէութեան տուեալ համարը կը մարգարէանայ երբ ան Աքազ թագաւորին կ'առաջարկէ թէ ան նշան մը խնդրէ Աստուծմէ թէ այս խոստումը պիտի կատարուի: Թագաւորը, որ «ոչ արար ուղղութիւն առաջի Տեառն Աստուծոյ իւրոյ» (Գ. Թագ. 16.2), կը պատասխանէ ըսելով. «Ոչ խնդրեցից եւ ոչ փորձե-

ցից զՏէր» (Ես. 7.12): Ապա Եսայի իր երկար մարգարէութեան մէջ կը գործածէ յիշեալ խօսքերը, որ կը մէջբերուի Մատթեոսի աւետարանին մէջ: Աստուած մարգարէի միջոցով նախ կը յանդիմանէ Դաւթի Տունը եւ ապա կու տայ նշան մը. «Ահա կոյսն յղասցի եւ ծնցի որդի»: Սակայն Աքազ թագաւորը հակառակ Աստուծոյ խոստումին, կը դիմէ Ասորեստանի Թակղաթ-Փաղասար՝ թագաւորին որպէսզի օգնութեան հասնի իրեն¹¹: Ուրեմն մարգարէութեան բուն նպատակն է Աքազ Թագաւորին ցոյց տալ նշան մը, որ մարգարէութիւնը պիտի իրականանայ: Ճիշդ այստեղ կը ծագի խնդիրը: Ո՞վ է այդ մարգարէութեան մէջ յիշուած կոյսը: Կեդրոնականք «Կոյս» թարգմանուած *արմա* բառին վրայ: Որոշ գիտնականներ «Կոյս» թարգմանութիւնը կը մերժեն կամ առ նուազն որոշ վերապահումով կը մօտենան ըսելով թէ *արմա* կը նշանակէ աղջիկ եւ ոչ թէ կոյս, որովհետեւ Եբրայերէն կոյս բառը *Բէթուլա* է [9, էջ 643] : *Արմա* բառը եբրայական բնագրի մէջ գործածուած է եօթը տեղեր եւ միայն երկու տեղ Յունարէն թարգմանութիւնը եղած է *Պարթենոս* այսինքն կոյս: Առաջինն է Ծննդ. 24.43, իսկ միւսը Ես. 7.14: Այս նիւթի մասին մեծ ուսումնասիրութիւն մը կատարած է Ջոն Ուայթըն [10] նաեւ մէջբերելով Բրեյքրի [11, էջ 98] մօտեցումները: Ան ցոյց կու տայ թէ *արմա* աւելի կը նշանակէ՝ ծննդաբերելու յարմար հասուն աղջիկ: Եօթանասնից թարգմանութեան մէջ այլ տեղեր գործածուած *Պարթենոս* բառը թարգմանուած է *Բէթուլա* բառէն: Ուշագրաւ է Եօթանասնից թարգմանիչներու մօտեցումը: Անոնք, *արմա* բառը հինգ անգամ թարգմանած են *նէանիտես* իսկ միայն երկու անգամ՝ *Պարթենոս*: Յստակ է թէ անոնք տարբեր իմաստ ու մօտեցում տեսած են այս բաժնին մէջ:

Շնորհալիի եւ Սկեւոացիի բացատրութիւններէն կը տեսնենք թէ այս խնդիրը շատ հնուց առկայ եղած է: Գեորգ Սկեւոացի յանդիմանական կը մօտենայ հարցին. «Ոմանք ի թարգմանչացն՝ «աղջիկ յղասցի» ասեն, որով իրէայք աղջիկ անուամբն ջանան սուտ առնել գողոյթին կուսին՝ զմարն Բրիստոսի:» [12, էջ 128]:

Շնորհալի կը ջատագովէ Եօթանասնից թարգմանիչներու մօտեցումը¹²: Նաեւ կը մէջբերէ որոշ բաժիններ¹³ կոյս եւ աղջիկ բառերուն հոմանիշ ըլլալը բացատրելու համար: Բոլորովին համախոհ լինելով իր թարգմանիչներու ջատագովութեան ջանքին՝ չենք բաժներ եզրերու մասին տուած բացատրութիւնները: Երանելի Հայրապետի մէջբերած համարներու մէջ գործածուած եզրերը, որոնք հայերէն «Կոյս» թարգմանուած են *Նասարա* եւ *Բէթուլա* բառերն են եւ արդէն պէտք է թարգմանել «երիտասարդուի» եւ

լած է Ն.Ք. 970-930 ի միջեւ: Ուստի միւս թագաւորներու տարիները կը հաշուուին այս թուականի հիման վրայ, ըստ Սուրբ Գիրքի եւ այլ արտաքոյ Սուրբ Գրոց վկայութիւններու: Այս մասին տե՛ս [2; 3, էջ՝ 589-603; 4]:

¹⁰ Այստեղ խնդիր մը կը ծագի գիտնականներու եւ Սուրբ Գիրքի տուեալներու միջեւ: Տեղեկութիւնները ցոյց կու տան թէ Փակէէ ամենականուիս Ն.Ք. 740 թուականին թագաւորած կրնայ ըլլալ: Իսկ իր մահուան թուականը Ն.Ք. 732/731 թ. աւելի ստոյգ է: Փորձեր կատարուած են Սուրբ Գրային տուեալները ու այլ տուեալները հաշտեցնելու: Նիւթը շատ չխնդրելու համար կը բաւարարուինք կատարուած ուսումնասիրութիւններու մասին նշելով աղբիւրներ: [2, էջ 129; 4, էջեր 173-180]:

¹¹ Տե՛ս Ես. 7.1-3 նաեւ Գ. Թագ. 16.

¹² Շնորհալի, էջ 35:

¹³ Բ. Օր. 22.27 եւ Սղմ. 148.12:

«կոյս»՝ նոյն կարգով: Ուստի չարդարանար *արմա* բառի գործածության մասին տրուած բացատրութիւնը:

Թէեւ ճիշդ է թէ Հրեաներ տարբեր բացատրութիւն տալով կը ջանան կուսական ծննդեան պարագան մերժել, սակայն մեր բացատրութիւնը եւ պատասխանը պէտք է ճիշդ ըլլայ: Հրէից մօտեցումը ճիշդ է այն առումով թէ, ինչպէս կը տեսնենք, գործածուած բառը յստակ «աղջիկ» ըսել է եւ ոչ թէ՛ կոյս: Ուստի այլ ձեւի բացատրութիւն պէտք է աւետարանիչի մեկնութիւնը արդարացնելու համար:

Նիւթի բուն լուծումը, ըստ մեզի, կը կայանայ մարգարէութիւններու ժամանակաւոր ու լիարժէք կատարման մօտեցումով: Ուստի նման մարգարէական խօսքերու առաջին նպատակը եղած է, խօսիլ այն պատահարներու մասին, որոնք տեղի պիտի ունենային տուեալ շրջանի կամ ժամանակի մէջ: Սոյն մարգարէութիւնները աւելի վերջ մեկնաբանուած են Քրիստոսի անձի հետ կապուած նիւթերու վրայով: Այս ձեւը շատ ակնկեր է Մատթէոսի մեկնաբանութիւններուն մէջ:

Հետեւեալը կ'ըսէ մարգարէն. «Վասն այնորիկ մինչեւ ծանուցեալ իցէ մանկանն զբարի կամ զչար, անարգեսցէ զչարն՝ եւ ընտրեսցէ զբարին: **Եւ մնասցէ երկիրդ՝ յորմէ դուդ կասկածես յերեսաց երկուց թագաւորացն**» (նշումը մերն է): Այսինքն կայ մարգարէութիւն մը, որ պէտք է կատարուի այդ օրերուն՝ մօտ ապագային, ինչ որ տեղի ունեցաւ եւ տեսան, որ կատարուեցաւ: Եթէ այսպէս չըլլար, Մովսէսի օրէնքին համաձայն, պէտք էր Եսայի Մարգարէն քարկոծուէր, որպէս՝ սուտ մարգարէ¹⁴: Եղած են գիտնականներ, որ մինչեւ իսկ առաջարկած են թէ այս մանուկը Եսայի Մարգարէի իր որդին է [13, էջք 12-13]¹⁵: Նաեւ մարգարէութիւնը միայն մանկան ծնունդին մասին չէ, այլ նաեւ թագաւորներու հեռանալուն մասին է, ինչ որ կատարուեցաւ: Ուստի կայ մարգարէութիւն մը, որ կատարուած է Եսայի մարգարէի օրօք, իր ժամանակաւոր իմաստով:

Արմա եզրը պէտք է ձեռք առնել որպէս «երիտասարդ աղջիկ», որ հաւանաբար թագաւորի ծանօթ էր եւ յղացաւ, ու որդի ծնաւ ու անունը Էմմանուէլ դրին իսկապէս: Այսինքն վերոյիշեալ մանկան այդ ժամանակուայ մօր մասին է մարգարէութիւնը: Այսպէսով կ'արդարանայ *արմա* եզրը եւ կը վերանայ *Բէթուլա* եզրի գործածութեան պէտքը: Բնականաբար ուրիշ տուեալ չունինք հաստատելու՝ բայց այս կ'երեւի լաւագոյն լուծումը: Նաեւ պէտք է նկատի առնել թէ Եօթանասնից թարգմանիչները բնաւ անպատեհ չեն նկատած *արմա* եզրը թարգմանել *պարթէնու* եւ ոչ թէ՛ *նէանիդես*: Միմէն Ծերունիի վարքագրութենէն

գիտենք թէ Աստուած յայտնութեամբ միջամտած է թարգմանութեան եւ մանաւանդ այս համարի թարգմանութեան [14]: 70 գիտնական կատարելապէս յարմար գտած են սոյն թարգմանութիւնը: Յայտնի է թէ անոնք նկատելով հանդերձ թէ այս մարգարէութիւնը կատարուած պէտք է ըլլար Եսայի մարգարէի ժամանակ, Աստուածային միջամտութեամբ տեսած են նաեւ խոստում մը, որ ապագային պիտի կատարուէր: Այս էր Միմէնի ինդրանքը՝ «չմեռնի մինչեւ տեսնէ խոստացուած մանուկը»: Ուստի Մատթէոս Աւետարանիչ, Ս. Հոգիի ներշնչումով եւ հետեւելով Եօթանասնից թարգմանիչներու մօտեցումին, տեսած է սոյն մարգարէութեան կատարումը Բէթղեհէմի մանուկին վրայ, որ ծնած էր Կոյսէն: Շահէ Արքեպս. Աճէմեան իր «Աւետարանի Աշխարհաբար Նոր Թարգմանութիւնը» քննադատական յօդուածին վերջաւորութեան կը յայտնէ իր տեսակէտը, որուն կը ձայնակցինք. «Յովսէփ... հասկցաւ թէ Մարիամ կոչուած է Ս. Հոգիով յղացած իր զաւակը ունենալու իբրեւ **կոյս** եւ ինք պարտականութիւն ունի զայն պահելու իր տան մէջ, իբրեւ իր կինը՝ յարգելով անոր **կուսութիւնը**» [15, էջ 8]:

Երբ կը լուծենք երկրորդ հարցումը՝ ապա տեսնենք երրորդ հարցումին լուծումը, ինչո՞ւ Յիսուս եւ ոչ Էմմանուէլ:

Այս ինդիքը լուծելու համար մենք պէտք ունինք քննելու նաեւ Ես. 8.8 եւ 8.10 համարները:

Եբրայականը¹⁶ եւ յունականը¹⁷ բոլորովին տարբեր բնագրեր են: Մէջբերումը աւելի կը կայանայ եբրայական բառախաղին վրայ: 8. համարի մէջ գործածուած «Էմմանուէլ»ը անուն է: Մարգարէի պատգամին մէջ Աստուած կը խօսի ուղղակի Էմմանուէլի հետ: Ուստի Էմմանուէլը անձ մըն է: Իսկ 10. համարի մէջ նախադասութեան աւարտին Էմմանուէլէն առաջ *քի* շաղկապը որ կը թարգմանուի «գի», Էմմանուէլը կը դարձնէ «ընդ մեզ Աստուած»ի: Եբրայերէն բնագիրը կու տայ այս բառախաղը, որ միւս լեզուներու մէջ կը կորսուի: Գրաբարը «ընդ մեզ Աստուած»ը բաժնելով 8. համարէն դրած է 9. համարին գլուխը¹⁸: Այս տարբերութիւններու պարագան ձեռք պիտի առնենք երբ կը քննենք նպատակը: Տեսնենք ուրիշ տուեալներ.

Այս մարգարէութիւնը տեղի կ'ունենայ Ես. 7 գլխու հետ մօտաւոր ժամանակաշրջանին: Նախ յստակացնենք թուականը եւ ապա ժամանակաշրջանը:

Ունինք ճշգրիտ տուեալներ: Նոյն անուններ-

¹⁴ Բ. Օրինաց 18.20-22:

¹⁵ Առանց երկար խորանալու սոյն մօտեցումի բացատրութիւններուն մասին, պէտք է ըսենք թէ, չափազանցեալ մեկնաբանութիւն թուեցաւ մեզի Oswalի մօտեցումը:

¹⁶ לְהַרְוֶה וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת וְלִשְׁמֹרֶת

¹⁷ καὶ ἔσται ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ ὥστε πληρῶσαι τὸ πλάτος τῆς χώρας σου μεθ' ἡμῶν ὁ θεός μεθ' ἡμῶν κύριος ὁ θεός

¹⁸ ARM² ՀԿ Եւ եղիցի բանակ նորա լնուլ զայնութիւն երկիրդ քո, / ընդ մեզ Աստուած (Ես. 8.8 ք-9ա), ARM² ՆԿ Քանգի ընդ մեզ Տէր Աստուած է

ըր՝ Ռասին եւ Ռոդին Ռովմեդայ կը յիշուին: Նաեւ յստակ է թէ մարգարէութիւնը կը տրուի Դամասկոսի Ն.Ք. 732 թուին անկումէն առաջ, որովհետեւ Տիրոջ խօսքը յստակ է «Քանզի մինչեւ ծանուցեալ իցէ մանկանն կոչել զհայր կամ զմայր, տարցի զօրութիւնն Դամասկոսի եւ աւարն Սամարեայ»: Սա պէտք է ընդունիլ Դամասկոսի կործանման մասին մարգարէութիւն՝ Ասորեստանի թագաւորի ձեռամբ [2, էջ 125; 6, էջ 122; 16]: Նաեւ պէտք է նկատի ունենալ «եւ մերձեցայ առ կինն իմ մարգարէ, եւ յղացաւ եւ ծնաւ որդի» խօսքը: Մէկ առաջուայ մարգարէութեան թուականին վրայ պէտք է գումարել մօտաւորապէս մէկ տարի, որով կը հասնինք՝ Ն.Ք. 733: Նաեւ իմաստ կը ստանայ մարգարէութեան հետեւողականութիւնը 7. եւ 8. համարներու միջեւ, որոնք տեղի ունեցած են մօտաւորապէս մէկ տարուայ ընթացքին:

Վերոյիշեալ տուեալներէն մեկնելով կը գտնենք թէ, ինչպէս նախորդ համարը, Յուդայի Ռագաւորը Աքագն է, Իսրայէլի թագաւորը՝ Ռովմեդայ որդի՝ Փակէէ եւ Սուրիոյ թագաւորը Ռասին: Նաեւ առանց երկար ուսումնասիրութեան կը բաւարարուինք ըսել թէ նոյն վայրը կ'ընդունինք նախորդ գլուխի կատարուած ուսումնասիրութեան գծով, որովհետեւ ոչ մէկ տուեալ ունինք զայն փոխելու կամ այլ կերպ մտածելու: Ուստի ժամանակաշրջանը նոյնն է եւ մօտաւոր նոյն պայմանները կը տիրեն:

Ինչո՞ւ գործածուած է Էմմանուէլը այստեղ: Էմմանուէլ բառին գործածուած երկու համարները բոլորովին տարբեր նպատակներով տրուած է: Երբայերէն բնագրի մէջ 8. համարը Էմմանուէլ անունը կը գործածէ անունի ձեւով: Յանդիմանական ոճ մը կը տիրէ: Իսկ 10. համարի մէջ գործածուած Էմմանուէլը «ընդ մեզ Աստուած» յիշեցում մըն է եւ միխթարելու նպատակ ունի: Անիմաստ կը թուի մեզի այս գնացքը: Յունարէնը «ընդ մեզ Աստուած» թարգմանած է, սակայն զայն թողնելով 8. համարի վերջաւորութեան իմաստի անջատում մը կը ստեղծէ: Հետեւեալն է երեւոյթը՝

1. Երբայականը Էմմանուէլը անունի պէս գործածելով կը խօսի անձի մը հետ: Սակայն այս անձը կրնայ ըլլալ միայն Եսայի մարգարէն, որովհետեւ Տէրը կը խօսի անոր հետ եւ ցոյց կու տայ թէ ինչ պիտի պատահի Յուդայի երկրին հետ: Սակայն պատգամ մը չի փոխանցուիր ո՛չ թագաւորին եւ ոչ ալ ուրիշ անձի մը: Սակայն այս ալ ուրիշ դժուարութիւն կը ստեղծէ: Ինչո՞ւ Աստուած Էմմանուէլ կոչէ Եսային:
2. Յունականը Էմմանուէլը կը նախընտրէ թարգմանել եւ **μεθ' ἡμῶν ὁ θεός** «ընդ մեզ Աստուած» գործածել: Սակայն բոլորովին անկապ կը մնայ համարին իմաստէն: Աստուած ցոյց կու տայ զալիք մեծ փորձանքը եւ

կ'ըսէ «ընդ մեզ Աստուած»: Անիմաստ է, միտքը կը մնայ պարապութեան մէջ:

3. Իսկ լուծումը կը գտնենք գրաբարի մօտեցման մէջ: Գրաբարը այս համարը կը դնէ 9. համարին սկիզբը, տալով այն իմաստը թէ հեթանոսներուն կը յայտարարէ թէ Աստուած մեզի հետ է: Ուստի երբայական իմաստէն բոլորովին տարբեր մօտեցում կը պարզէ եւ Յունարէնէն աւելի իմաստաւոր տեղ մը կը դնէ: Դժուար է ըսել թէ գրաբարը կը հետեւի Յունարէնին, քանզի ան ալ *մեթ' հմոն հո թէոս* (ընդ մեզ Աստուած) թարգմանելով հանդերձ կը դնէ 8. համարին վերջաւորութեան: Հին լեզուներու մէջ գրաբարի մօտեցումը կամ կիրառումը բնաւ չէ գործածուած: Բայց մեր կարծիքով լաւագոյն մօտեցումը եղած է այս մէկը: Ուստի Աստուած կը յայտնէ ապագայ նեղութիւնը սակայն անմիջապէս երկու անգամ գործածելով Էմմանուէլ անունը կը քաջալերէ Յուդայի ժողովուրդը: Հաւանաբար գրաբար Սուրբ Գրքի համարակալութեան ժամանակ յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած են այս պարագային:

Յստակացնելով հանդերձ Էմմանուէլ բառին Հին Կտակարանի մէջի գործածութեան խնդիրը, դեռ չենք ճշդած Նոր Կտակարանի մէջի խնդիրը՝ ինչու Յիսուս եւ ոչ Էմմանուէլ:

Այս մարգարէութեան մէջ լրումը կը կայանայ անուններու յարաբերութեան մէջ: Պէտք է տալ բացատրութիւն մը Յիսուս եւ Էմմանուէլ անուններու կապակցութեամբ:

Ընդհանուր առմամբ կը քննադատուի այն իրողութիւնը թէ մարգարէութիւնը կ'ըսէ թէ Էմմանուէլ պիտի կոչուի, իսկ կը կոչուի Յիսուս: Մեր հովուական փորձառութիւնն ալ ցոյց տուած է թէ ոչ միայն զիտնականներու, այլ նաեւ պարզ հաւատացեալի մտքին մէջ ալ նոյնն է խնդիրը: Մեր մօտեցումով հետեւեալն է խնդրի լուծումը.

1. Նախ պէտք է ըսենք թէ Մարգարէութիւններու լրումը մեքենայական պատահար մը չէ: Եթէ կը մօտենանք բառացի լրումի տրամաբանութեամբ կը հասնինք տեղ մը, ուր ելք չենք գտներ: Մանաւանդ Մատթէոսի մօտեցումը աւելի նպատակային է եւ ոչ թէ Հին Կտակարանի կոնտէքստին յարմարուած:
2. Ինչպէս վերեւի բացատրութեան մէջ նշեցինք Էմմանուէլ անունը պէտք է տրուած ըլլար այն ժամանակ ծնած մանուկի մը: Իսկ Յիսուսի ծննդեան ժամանակ պէտք է հասկնալ Էմմանուէլ բառին իմաստով «ընդ մեզ Աստուած»: Այսինքն Յիսուս Քրիստոսի ծնունդով մարմնացեալ Բանն, Աստուծոյ Ռոդին կ'իջնէր ու Աստուած մարդկանց հետ, այսինքն «ընդ մեզ Աստուած» կ'ըլլար:
3. Յիսուս անունը կը տրուի հրեշտակի կողմէ, ուստի բոլորովին նոր պատգամ է եւ Յիսուսի տրուած անունը պէտք է այլ մակարդակի

վրայ ձեռք առնուի: Օձեայի ծնունդով Աստուած մեզի հետ կ'ըլլար (Էմմանուէլ), եւ անոր անունը կը կոչուէր Յիսուս (փրկիչ): Օձեայ (Քրիստոս) Փրկչի (Յիսուս) ծնունդով Աստուած մեզի հետ (Էմմանուէլ) կ'ըլլար: Մատթէոս այսպէս կը տեսնէր մարգարէութեան լրումը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Bible Works, WTM Hebrew Morphological Coding Scheme (WTM).
2. **Edwin R. Thiele**, The **Mysterious** Numbers of the Hebrew Kings, 2d ed. Grand Rapids: Eerdmans, 1965.
3. **Rodger C. Young** JETS 46/4, December 2003.
4. **Dr. Floyd Nolen Jones**, The **Chronology** of Old Testament: A return to Basics, New Leaf Press Edition, USA, march 2005.
5. **Nadav Na'aman**, Ancient Israel and Its Neighbors: Interaction and Counteraction, Winona Lake, Indiana, Eisenbrauns, 2005.
6. **H. J. Cook**, "Pekah," *Vetus Testamentum* 14 (1964)
7. <https://www.britannica.com/biography/Tiglat-h-pileser-III> (17.09.2021)
8. **Masterman E. W. G.**, Fuller's Field, Net Bible // <http://classic.net.bible.org/dictionary.php?word=Fuller%27S%20Field,%20The> (17.09.2021)
9. The Abingdon Bible Commentary, Abingdon Press, New York, Nashville.
10. **J. Walton** 1977 NIDOTTE 3:415-19
11. **R. G. Bratcher**, A Translator's Guide to the Gospel of Matthew, HT. New York: United Bible Societies, 1981.
12. **Գէորգ Սկեռացի**, Մեկնութիւն Մարգարէութեանն Եսայեայ, Սայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Հրատարակչություն, Ս. Էջմիածին, 2010
13. **J. N. Oswalt**, The Book of Isaiah, 2 vols. NICOT. Grand Rapids: Eerdmans.
14. Holy, Righteous Simeon the God-Receiver, OCA, <https://oca.org/saints/lives/2013/02/03/100409-holy-righteous-simeon-the-god-receiver> (17.09.2021).
15. **Աճէմեան, Շահէ Արքեպս.**, Աւետարանի Աշխարհարար Նոր Թարգմանութիւնը, Աճէմեան Մատենաշար Ա, Երեւանի Համալսարանի Հրատարակչութիւն, Երեւան 2002.
16. <https://bit.ly/2TvDhG4> (16/02/2018)

Տժանա/Հանձնվել է՝ 20.09.2021
 Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 24.09.2021
 Принята/Ընդունվել է՝ 27.09.2021